

Apngintos naujos daktaro disertacijos

Rudeninis mokslinių darbų derlius Lietuvos edukologijos universitete papildė mokslinį aruodą įdomiais, Lietuvoje netyrinėtų temų darbais, kurie praturtino edukologijos mokslo teoriją ir praktiką atliepdami švietimo sistemos keliamus naujus gyvenimo laikotarpio iššūkius.

Renata Katinaitė-Lodh disertacijoje „**Švietimo prieinamumas nuteistiems laisvės atėmimo bausme asmenims: aukštojo mokslo aspektas**“ kelia probleminius klausimus, susijusius su „prieinamumo sąlygomis – kokios yra aukštojo mokslo prieinamumo laisvės atėmimo vietose sąlygos?; su dalyvavimo švietimo sistemoje stiprinimu – kokia laisvės atėmimo vietoje įgyto išsilavinimo prasmė nuteistojo socialinei integracijai?; su ekspertų pozicija apie aukštojo mokslo plėtojimą pataisos įstaigose – koks yra ekspertų požiūris į aukštojo mokslo plėtojimo laisvės atėmimo vietose galimybes? ir su studijų įgyvendinimu laisvės atėmimo vietose – kokios nuteistųjų galimybės studijuoti būnant laisvės atėmimo vietose Lietuvoje ir užsienio šalyse?“.

Remiantis gyvimo tarybos pirmininko prof. R. Želvio vertinimu, „Renatos Katinaitės-Lodh daktaro disertacija yra neabejotinai įdomus ir originalus mokslinis darbas. Tai bene pirmasis bandymas Lietuvoje moksliai tyrinėti aukštojo mokslo prieinamumo problemą laisvės atėmimo vietose. Galimybė studijuoti pagal aukštosios mokyklos siūlomas programas laisvės atėmimo vietose atsirado palyginti neseniai. Sovietiniais metais net teoriškai tokia idėja turėjo skambėti itin nerealiai. Keičiantis laikmečiui, plėtėsi ir aukštojo mokslo prieinamumo ribos. Atsiradus naujai ugdymo mokslo taikymo erdvei, atsirado ir šio reiškinio tyrinėjimo būtinybė. Aptariamas mokslinis darbas neabejotinai padės pagrindus gilesnei ir išsamesnei šios mokslinės problemos analizei“.

Prof. L. Žadeikaitė tiriamos problemos aktualumą sieja su Lietuvos ir Europos švietimo politikos iškeltais tikslais ir uždaviniais: „Būtina išplėtoti įvairias švietimo paslaugas <...> užtikrinant švietimo prieinamumą ir sprendžiant socialiai pažeidžiamų asmenų įtraukties į visuomenę problemas.“ Pasak profesorės, švietimo prieinamumas „gali užkirsti kelią tokių socialinių negerovių kaip nedarbas, socialinė atskirtis, socialinės ligos, skurdas ir kt. Švietimo įstatyme įteisintas ir reglamentuojamas švietimo prieinamumas socialinę atskirtį patiriantiems asmenims – skurdžiai gyvenančioms šeimoms, pagėgėliams, iškritusiems iš švietimo sistemos vaikams, bedarbiams, sergantiems priklausomybės ligomis, taip pat grįžusiems iš pataisos įstaigų asmenims“.

Oponentė prof. M. Taljūnaitė, išryškindama disertacijos mokslinės problemos reikšmingumą, teigia, kad darbas „apjungia du sandus: mokslinį – aukštojo mokslo kokybės ir prieinamumo srityje bei praktinį – nusikalstamumo mažinimą ir nuteistųjų resocializaciją švietimo pagalba“, todėl „disertacija yra savalaikė ir tikslinga švietimo permainų ir reformų metu, kai ieškoma švietimo kokybę ir jo prieinamumą gerinančių priemonių“.

Reikšminga tai, kad R. Katinaitė-Lodh, pateikdama Lietuvos ir užsienio šalių situaciją laisvės atėmimo vietose edukaciniu aspektu, atskleidžia labai daug probleminių klausimų, kurie reikalauja mokslinio sprendimo siekiant sėkmingesnio resocializacijos ir socialinės integracijos procesų. Visi disertacijos gynimo komiteto nariai teigiamai vertino disertantės pastangas atskleisti nuteistų asmenų resocializacijos teorines prielaidas teisiniu, edukaciniu ir psichologiniu aspektais, sukonstruoti tyrimo metodiką taikant kiekybinius ir kokybinius metodus analizuojant sudėtingą, mažai tyrinėtą mokslinę problemą. Svarbu tai, kad komiteto nariai, atstovaujantys skirtingas mokslų kryptis (teisė, psichologija, edukologija) išsakė pozityvius ir kritiškus vertinimus, kurie padės mokslininkams sprendžiant šias aktualias problemas.

Teisininko doc. G. Sakalausko teigimu, „aukštojo mokslo laisvės atėmimo vietose tema yra ne tik aktuali, bet ir kontraversiška. Yra žmonių, kurie klausia, ar galimybė mokytis aukštojoje mokykloje atliekant laisvės atėmimo bausmę nėra nepagrįstai didelė privilegija kaliniams? Toks požiūris atspindi vis dar ne tokį retą stereotipinį požiūrį į įkalinimo įstaigas bei juose bausmę atliekančius asmenis, kurie, atlikdami bausmę, esą tiesiog turėtų sėdėti, kentėti, atgailauti, jiems turi būti maksimaliai suvaržomos teisės, judėjimo ir bendravimo laisvė bei t. t. Toks bausmės vykdymas dar labiau dezintegruoja nuteistuosius ir gerokai apsunkina jų integracijos perspektyvas. <...> Šiuo požiūriu doktorantės Renatos Katinaitės-Lodh atliktas disertacinis tyrimas yra aktualus ir reikšmingas“. Čia pat mokslininkas pažymi, kad švietimas laisvės atėmimo vietose galėtų tapti „viena svarbiausių užimtumo priemonių, turinčių ir prasmingą perspektyvą“. Teigiamai vertindamas nagrinėjamos temos sudėtingumą teoriniu ir metodologiniu požiūriais žinomas teisės specialistas pateikia daug pastabų ir siūlymų, kurie bus naudingi mokslinių tyrimų kokybei ateityje.

Antroji disertantė **Kristina Gailienė** atliko mokslinį tyrimą „**Mokinių socialinė ir mokymo(si) adaptacija pirmoje gimnazijos klasėje**“, kuriuo siekė išsiaiškinti ir moksliniais tyrimais pagrįsti paauglio asmenybinio brendimo ir mokymo(si) problemas adaptacijos metu. Paaugliams adaptacijos procesas pirmoje gimnazijos klasėje yra sudėtingas, nes visuomet siejasi su pasikeitusia sociokultūrine aplinka, su santykiais, ryškėjančiu profesiniu apsisprendimu ir kt. Todėl oponentė prof. V. Aramavičiūtė, vertindama ginamo darbo aktualumą, teigia, kad „aktualumas ne tik nekelia abejonių, bet ir įgyja keleriopą prasmę: ne tik edukacinę (diagnostinę, prevencinę, korekcinę), bet ir socialinę, kultūrinę“.

Prof. P. Pečiuliauskienė adaptacijos fenomeno aktualumą edukologijoje sieja su tuo, kad „žmogaus gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos lemia gyvenimo kokybę, socialinį statusą

visuomenėje ir netgi pasitikėjimą savimi“. Prof. V. Gudonis mokslinio darbo aktualumą sieja su „sėkmingos ar nesėkmingos adaptacijos įtaka moksleivių psichinei sveikatai“.

Vertindami disertacijos įvadinę ir teorinę dalis, t. y. nagrinėjamos problemos ištirtumą, oponentai ir komiteto nariai pažymėjo, kad „įvadas žavi tikslu, logišku ir aiškiu darbo teorinio naujumo ir praktinio reikšmingumo apibūdinimu“ (P. Pečiuliauskienė); „Remdamasi sisteminiu, integraciniu bei analitiniu principais, disertacijos autorė pagrįstai savo dėmesį sufokusuoja į šiuos esminius nagrinėjamos problemos teorinio pagrindimo atžvilgius: adaptacijos sampratą ir rūšis, gimnazijos bendruomenės apibrėžtį, pirmos gimnazijos klasės mokinių amžiaus tarpsnio ypatumų analizę ir mokinių adaptacijos gimnazijos bendruomenėje tyrimų gairių, orientuojančių į tarpasmeninių santykių klasės bendruomenėje, mokytojo vaidmens socialinės ir mokymo(si) adaptacijos procese ir šeimos įtakos mokinių adaptacijai, aptartį. Logiška, kad tarp jų pirmutinis dėmesys sutelkiamas į adaptacijos sampratos ir socialinės bei mokymo(si) adaptacijos ypatumų analizę“ (V. Aramavičiūtė).

Prof. R. Malinauskas teigia, kad „disertacinio tyrimo teorinės dalies analizė įrodo, kad Kristina Gailienė yra įsigilinusį į nagrinėjamos problemos raidą ir esamą situaciją, korektiškai ir drąsiai analizuoja kitų mokslininkų tyrimų medžiagą, racionaliai sistemina tą medžiagą ir pateikia savas išvadas. Tai leidžia teigti apie akivaizdų disertacinio darbo teorinį pagrįstumą“. Doc. R. Dukynaitė konstatuoja, kad doktorantė „disertacinį tyrimą grindžia humanistinio ugdymo, kognityvine ir socialinio konstruktyvumo teorijomis“, išsamiai analizuoja adaptacijos „edukologinius, psichologinius, filosofinius, vadybos aspektus. Ypač išgryninti, išsamiai išnagrinėti mokinių prisitaikymo būdai, metodai ir nuostatos“.

Prof. R. Malinausko ir kitų gynimo komiteto bei oponentų vertinimu, „argumentuotai ir išsamiai aprašomas kiekybinio ir kokybinio tyrimų dermės strategijos parinkimas. Apibūdinami kokybinio ir kiekybinio tyrimų metodai (anketa mokiniams, tėvams ir mokytojams, pusiau struktūruotas rašinys) bei tyrimo procedūros ir eiga“. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 482 pirmos gimnazijos klasės mokiniai, 429 tėvai ir 377 mokytojai; kokybiniame tyrime – 33 informantai. Oponentė prof. V. Aramavičiūtė vertina, jog „ištirtas gana solidus visų trijų grupių respondentų skaičius“.

Prof. V. Aramavičiūtė taip pat atkreipia dėmesį į trečiąją disertacijos dalį, skirtą tyrimo rezultatams, – tai „pati turiningiausia disertacijos dalis, sotinte prisotinta gausia empirine medžiaga“. Prof. E. Martišauskienė, vertindama disertacinio tyrimo rezultatus, teigia, kad „disertantė atskleidė naujų išvalgų į pirmos gimnazijos klasės mokinių socialinės ir mokymosi adaptacijos sunkumus, nustatė veiksnius, lemiančius sėkmingą socialinę ir mokymosi adaptaciją, kas pagrįstai sudaro jos *mokslinio darbo naujumą*“, tyrimo rezultatai „savaip patvirtino svarbiausią ugdymo idėją: socialinė ir mokymosi adaptacija glaudžiai susijusios, o joms poveikį dažniausiai daro tie patys veiksniai“. Doc. D. Survutaitė atkreipia dėmesį, jog „disertantei pavyko pagrįsti ir išryškinti, kad sėkmingos adaptacijos procese sietinas mokyklos formalus ir neformalus ugdymas“.

Aptardamas disertacinio tyrimo praktinį reikšmingumą prof. R. Malinauskas pabrėžia, kad „parengtas socialinės ir mokymo(si) adaptacijos modelis gimnazijoje padės efektyviau spręsti adaptacijos problemas. Tyrimo duomenys yra aktualūs rengiant mokinių adaptacijos programas gimnazijose, metodines rekomendacijas gimnazijų vadovams, mokytojams, tėvams, pedagoginių, psichologinių tarnybų darbuotojams, švietimo politikams“. Pati disertantė darbe pateikia rekomendacijų gimnazijų, progimnazijų, pagrindinių mokyklų administracijai, pedagogams ir tėvams.

Prof. R. Malinauskas akcentuoja, kad „vienas iš didžiausių disertacijos privalumų yra sudarytas bei empiriškai pagrįstas hipotetinis pirmos gimnazijos klasės mokinių socialinės ir mokymo(si) adaptacijos modelis, kuris parodė, kad mokinių adaptaciją gimnazijoje lemia šeimos aplinka, gimnazijos aplinka, ugdymo proceso vadyba bei tarpasmeniniai santykiai su mokiniais, tarpasmeniniai santykiai su mokytojais, tarpasmeniniai santykiai su šeimos nariais, kuris ir yra naujas indėlis į edukologijos mokslo lobyną. Todėl Kristinos Gailienės atliktas tyrimas – tai vienas iš pavyzdžių, įrodančių, kaip reikia modeliuoti ugdymo tikrovėje didaktines sistemas“.

Tiek K. Gailienės disertacija „Mokinių socialinė ir mokymo(si) adaptacija pirmoje gimnazijos klasėje“, tiek pateikti mokslininkų pastebėjimai ir diskutuoti klausimai, anot prof. E. Martišauskienės, „žadina mintį, kaip plėtoti ir kurti originalias mokinių adaptacijos bei tyrimo strategijas“.

Muzikinio ugdymo teoriją ir praktiką praturtina **Vaivos Jucevičiūtės-Bartkevičienės** apginta disertacija „**Būsimųjų muzikos mokytojų individualiojo vokalinio ugdymo strategija**“. Analizuodami ir vertindami disertantės mokslinį darbą gynimo komiteto nariai ir oponentai pažymi, kad „darbas reikšmingas ir aktualus edukologijos mokslui, ryškus dviem pagrindiniais aspektais: moksliskai pagrindžia būsimųjų muzikos mokytojų kokybiško rengimo, jo individualaus vokalinio ugdymo tobulinimo galimybes, kurios neabejotinai stiprins mokinių muzikinį lavinimą, tuo pačiu pozityviai veikdamas ir bendrą muzikinę kultūrą“ (prof. M. Barkauskaitė). Pasak prof. V. Palubinskienės, „tai sritis, kuri reikalauja didesnio mokslininkų dėmesio bei išsamesnių tyrimų“, nes „vokalinė raiška, kaip interpersonalinė komunikacija, turi glaudų giluminį ryšį ir su asmens tautine savivoka“. Todėl, kaip teigia prof. S. Poteliūnienė, „būsimasis mokytojas savo identitetą pirmiausia turi sieti su mokytojo, o tik po to su atlikėjo / muziko vaidmeniu, bet išlaikant pusiausvyrą tarp šių dviejų vaidmenų bei siekiant abiejų – ir pedagoginių, ir muzikinių – kompetencijų“. Doc. R. Girdzijauskienė atkreipia dėmesį, kad „gausus lietuvių liaudies dainų ir profesionalios vokalinės muzikos (ypač chorinės) palikimas bei dainavimo tradicijų puoselėjimas sietinas su Lietuvos kultūros, tautinės tapatybės, tautos kultūrinio paveldo išsaugojimu ir plėtojimu. Tokiu aspektu vertinant vokalinį ugdymą tenka tik apgailestauti dėl mokslinių tyrimų šia tema stokos. Autorė imasi reikšmingos misijos – moksliskai tyrinėti ir „įtekstinti“ mokslinę / pedagoginę / meninę savo ir kitų tyrėjų bei praktikų patirtį“.

Apibendrinami autorės pateiktą teorinę darbo dalį ekspertai teigia, kad „šiam skyriuje išanalizuotos vokalinio ugdymo technologijos kartu su įvairialypiu repertuaru

gali padėti pasiekti vokalinių gebėjimų ir įgūdžių psichinio ir fizinio aspektų dermę, tampančią būsimojo muzikos mokytojo dalykinių ir bendrųjų kompetencijų dalimi ir galimybe tinkamai atlikti įvairius pedagoginius vaidmenis muzikinėse ugdymo veiklose“ (prof. V. Gudonis), kadangi, anot oponentės doc. T. Vainauskienės, „teorinę ir metodologinę pagrindą sudaro pažangios šiuolaikinio ugdymo koncepcijos: humanistinė, pozityviosios psichologijos, socialinio konstruktyvizmo, refleksyvosios patirties teorijos, pragmatizmo filosofija ir mokymosi aukštojoje mokykloje nuostatos“.

Doc. R. Girdzijauskienė, aptardama teorinę disertacijos dalį, teigia, kad „ji prasmingai struktūruota, remiantis gausia mokslinė literatūra pateikiama labai daug informacijos, medžiaga pristatoma ne tik aprašomuoju, bet ir analitiniu būdu, poskyrių viduje aiškiai jaučiamas informacijos sisteminimas. <...> Teorinės dalies turinys aiškiai siejamas su empiriniu tyrimu“.

Pasak prof. V. Palubinskienės, „disertacijoje išsamiai nagrinėjami vokalinės raiškos ir vokalinio ugdymo multifunkcionalumo aspektai, būsimųjų muzikos mokytojų vokaliniai gebėjimai ir įgūdžiai bendrojo ugdymo kontekste, individualiojo vokalinio ugdymo ypatumai, muzikos mokytojo vaidmenys ir kompetencijos. Darbe atlikta išsami būsimųjų muzikos mokytojų, studijuojančių Lietuvoje, kiekybinio ir kokybinio tyrimų analizė. Naudotasi ne tik edukologijos, humanistinės filosofijos, muzikinės veiklos psichologijos, muzikologijos, akustikos, bet ir biologijos, technikos bei fiziologijos mokslų duomenimis“.

Akademei, ypač muzikų, bendruomenei įdomi ir vertinga pažintis turėtų būti V. Jucevičiūtės-Bartkevičienės mokslinio darbo trečioji eksperimentinė dalis, kurioje, pasak oponento prof. J. Žilionio, „preciziškai ir įvairiais pūviais atskleistas būsimųjų muzikos mokytojų požiūris į individualųjį vokalinį ugdymą, išryškinta vokalinių gebėjimų ir įgūdžių kaita bei individualiojo vokalinio ugdymo proceso vertinimas, tobulinant gebėjimus ir įgūdžius, maksimaliai derinant ir vokalinio ugdymo turinį ir technologijas. Šioje darbo dalyje individualus vokalinis ugdymas atskleistas kaip realus, gyvas, dinamiškas ir permanentinis procesas“. Taip pat labai gerai vertina tiriamąją dalį ir prof. M. Barkauskaitė: „Įdomi, turininga, informatyvi tiriamoji mokslinio darbo dalis. Gerai apgalvotas ir platus tyrimo instrumentarijus leido tyrimo duomenų pateiktį ir interpretaciją daryti įvairiapusę, gilią ir korektišką.“ Prof. S. Poteliūnienė išskyrė kaip atskirą disertacijos bruožą tai, kad „taikytas originalus kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodikų kompleksas, sudaręs galimybę gauti informatyvius duomenis bei leidęs papildyti edukologijos mokslą naujais teiginiais apie muzikos mokytojo rengimą taikant individualųjį vokalinį ugdymą“.

Prof. V. Palubinskienė pabrėžia, kad „autorė pirmą kartą Lietuvoje būsimojo muzikos mokytojo individualiojo vokalo ugdymo ypatumus tyrė plačiai, išsamiai ir kompleksiskai, bandydama visapusiškai išigilinti į tyrinėjimo objektą“. Doc. T. Vainauskienė atkreipia dėmesį, jog darbo „solidus literatūros sąrašas (407 pozicijos), informatyvūs, apgalvotai parengti priedai (iš viso 15)“.

Išanalizavusi daktaro disertaciją doc. T. Vainauskienė išskyrė šiuos V. Jucevičiūtės-Bartkevičienės darbo pranašumus:

1. Pabrėžiama individualiojo vokalinio ugdymo reikšmė būsimųjų muzikos mokytojų parengimo procese, išryškintas individualiojo vokalinio ugdymo polifunktionalumas;
2. Parodoma psichinių veiksnių svarba individualiojo vokalinio ugdymo procese;
3. Patvirtinti sinerginiai ryšiai tarp vokalinio ugdymo fizinio ir psichinių aspektų;
4. Akcentuojama balso aparato sistemų tobulinimo svarba;
5. Atskleisti vokalinio ugdymo turinio ir ugdymo technologijų sąveikos principai.

Neabejotinas darbo pranašumas yra būsimųjų muzikos mokytojų individualiojo vokalinio ugdymo strategija, kuri buvo parengta pačiai disertantei aktyviai dalyvaujant procese kaip atlikėjai, organizatorei ir stebėtojai, įsipareigojusiai tobulinti vokalinio ugdymo procesą.

Pateikti V. Jucevičiūtės-Bartkevičienės disertacijos „Būsimųjų muzikos mokytojų individualiojo vokalinio ugdymo strategija“ gynimo tarybos narių ir oponentų pastebėjimai daugiausia sietini su šio mokslinio darbo plėtojimu, gilinimu ir praktiniu pritaikymu.

Aptartų disertacijų autorėms – Renatai Katinaitei-Lodh, Kristinai Gailienei ir Vaivai Jucevičiūtei-Bartkevičienei suteiktas socialinių mokslų srities edukologijos krypties (07 S) mokslo daktaro laipsnis ir įteikti diplomai.

Džiaugiantis pristatytų mokslinių darbų derliumi norisi pakviesti pedagoginę bendruomenę plačiau susipažinti su šiais darbais ir prisidėti prie jų praktinio pritaikymo stiprinant ugdomąsias galias asmenybių ugdyme.

*Prof. habil. dr. Marijona Barkauskaitė,
Daiva Karužaitė*